

A HONISMERET FORRÁSAI

A honismereti mozgalom országos kibontakozása II.

A Honismeret Szerkesztőbizottságának felkérésére eddig három folytatásban volt lehetőségem ismertetni a honismereti mozgalom indulását és fejlődését. A „szürke füzetek” első számának megjelenésétől, vagyis a szakkör jellegű mozgalom indulásától kezdve (1961) eljutottam a szervezett honismereti mozgalom összefogását, irányítását végző és a Hazafias Népfront Országos Elnöksége mellett működő Honismereti Bizottság szárnybontó első három éve (1968–1971) eredményeit összefoglaló beszámoló ismertetéséig. A jelentést a Honismereti Bizottság 1971 szeptemberében megvitatta, elfogadta és a Hazafias Népfront Országos Titkársága jóváhagyta.

Módszerem eddig az volt, hogy meglévő hiteles dokumentumokat ismertettem, illetve adtam közre. Ehhez a gyakorlathoz továbbra is ragaszkodni kívánok, mert ez óv meg az akaratlan tévedésektől (talán szerepem túlértékelésétől is), ugyanakkor hitelesen láttathatom a mozgalom alakulásának folyamatát, az egyes közreműködő személyek egyéni teljesítményét, a Honismereti Bizottság összeforrott, eredményes, jó közösségi együttműködését.

A legutóbbi alkalommal (Honismeret 1997/5.) A honismeret országos kibontakozása címmel adtam elő a fent említett jelentés teljes szövegét. A jelentést azzal bocsátottam a nyilvánosság elé, hogy a folytatásban a részletezésre visszatérek. Elsőül az Elméleti Munkabizottság tevékenységét foglalom össze, mert az meghatározó jelentőségű volt a mozgalom politikai megítélésére, a Honismereti Bizottság intézményi elfogadtatására; egyúttal munkamódszerünket is láttatja. Olvasóim tehát a továbbiakban ne tekintsek fölöslegesnek a részletes dokumentálást, hiszen ezek az írások még nem láttak napvilágot, s talán tanulni, tapasztalatot szerezni is lehet belőlük. Kár lenne értük, ha elvesznének, a történetírás forrásterülete szegényednék. Az évfordulós, a természetvédelmi-tájfejlesztési, műemléki, a hagyományismereti és a nemzeti sírkert munkabizottságok tevékenységére – már csak terjedelmi okoknál fogva is – a következő folytatásban emlékezem.

Következzenek tehát az *iratok* keletkezésük időrendi sorában: hogyan születik először tervjavaslat, majd folyik ennek munkabizottsági tárgyalása, vélemények kifejtése (amit vázlatos jegyzőkönyv örökített meg); a munkatervben foglaltak hogyan öltönek testet s hatnak országos szinten. Ezeket főleg a Kósa László – és Puskás Júlia – tanulmányain tudom híven bemutatni. Kósa Lászlónak, az MTA Néprajzi Kutatócsoportja tudományos munkatársának bevonását a Honismereti Bizottságba én javasoltam. Még ma is előttem van Ortutay Gyula csodálkozó arca, amikor a bizottsági tagságra vonatkozó előterjesztésem során Kósa nevét hallotta. Nem gondolta, hogy saját intézetéből bárkit is bevonjak. De azután tudomásul vette, mint ahogyan kezdeti ellenkezés után az emigrációs munkatervi pontot is – igaz csak az Országos Titkárság döntését követően – nemcsak elfogadta, hanem a továbbiakban lelkesen támogatta. Puskás Juliának a munkába való bevonása már nem volt ilyen egyszerű, csellel történt. De menjünk sorba, a továbbiakban idézek.

Munkaprogram-tervezet

a Hazafias Népfront Elnöksége mellett működő Honismereti Bizottság elméleti munkabizottságának tevékenységéhez.

I. A munkabizottság témacsoportjai:

1. Hazaszeretet, szocialista hazafiság, nemzetköziség.

2. A szomszédos szocialista országokhoz fűződő kapcsolataink. Viszonyunk az ott élő magyarsághoz.
3. A tőkés országokban élő magyarokkal (emigránsokkal) való kapcsolatunk kérdései.

II. A témacsoportokon belül érintendő, illetőleg propagandisztikusan feldolgozandó feladatok.

1. A hazaszeretet általános fogalma; hazaszeretet és társadalmi haladás. Szocialista hazafiság; hazafiság és termelő (alkotó) munka; szocialista építés és honvédelem. Ki a hazafi ma?

A hazaszeretet konkrét társadalmi tartalmának alakulása népünk történetében. A társadalmi osztályok történelmileg változó viszonya a hazához, a hazafisághoz. Demokratikus és szocialista hazafiság. – A munkásosztály, mint – objektív társadalmi helyzeténél fogva – a korszerű, szocialista hazafiság hordozója. Parasztság és hazaszeretet. Az értelmiség helyzete, sajátos feladatai. – A gazdasági tevékenység és a hazafiság közös vonatkozásai.

Az internacionalizmus helyes fogalma, történelmi-társadalmi indokoltsága, illetve szükségszerűsége. Nemzeti és közös érdek. A nemzetközi összefogás és ennek társadalmi meghatározói.

2. Közös múlt, közös jelen, közös jövő. Kulturális, politikai, gazdasági kapcsolataink a múltban és a jelenben. Közös gyökerek, érdekek, harcok. A szomszéd szocialista népek kultúrájának, társadalmi életének, tájainak ismertetése. Hogyan küzdhetjük le az egyes kérdésekben meglévő ellentéteket? Az ott élő magyarok társadalmi, kulturális életének szélesebb körű ismertetése. Viszonyuk nemzethez, hazához. A velük való kapcsolat elmélyítésének lehetőségei. (Az adott viszonyokkal számolva.)

3. A lojális emigrációval való szorosabb kapcsolat szükségessége és lehetősége. A kint élő magyarság alkotó tevékenységéről való tájékozódás. A kapcsolat erősítése évfordulók, helytörténeti emlékek, utazások révén. Alapítványok, akciók lehetősége. A hazafiságnak, a hazához való kapcsolatnak milyen gyökerei, elemei, problémái élnek a kint lévő magyarok között?

III. A kitűzött célok megközelítését célzó módszerek, akciók 1969. évre:

1. Egy, vagy kétnapos országos értekezlet irodalom- és történelemtanárokkal a hazafias nevelés, a szocialista hazafiság, a szomszédos szocialista országokhoz való helyes viszony meggyökereztetésének kérdéseiről. Anyaga a népfront kongresszusára készült témabizottsági jelentés lenne (esetleges kiegészítésekkel). Időpont: 1969. október hó.

2. Ugyanezekről a témákról (a tanácskozási anyagait is felhasználva) viták. (Területi értelmiségi viták, ankétok budapesti munkáskörzetekben, vidéki munkáskörzetekben, falusiak számára esetleg tájegységenként; ankétok egyetemi fiatalokkal.) Határidő: folyamatos.

3. Kapcsolat a tömegkommunikációs szervekkel. Cikkek, tanulmányok, riportok, a szomszédos szocialista országok életét ismertető leírások a központi napi sajtóban, a vidéki sajtóban (központi sajtószolgálat), egyes hetilapokban, folyóiratokban, a rádió különböző adásaiban, nyilvános vita a televízióban. Határidő: áprilistól folyamatosan.

4. Kapcsolat felvétele illetékes társadalmi-mozgalmi szervezetekkel a megjelölt célok érdekében kialakítandó együttműködésről. (KISZ, Nőtanács, Magyarok Világszövetsége, Írószövetség, a néphadsereg illetékes intézményei.)

(Március–május hónapokban.)

Budapest, 1969. február 8.

dr. Farkas Sándor s.k.

A Hazafias Népfront Elnöksége mellett működő Honismereti Bizottság elméleti munkabizottságának 1969. február 11-én tartott ülése (Rövid összefoglaló)

Farkas Sándor vitaindítással közli az elméleti munkabizottság munkaprogramját, mely minden megjelent előtt az asztalon fekszik sokszorosított formában. A bizottság feladatai közé tartozik a megjelölt témákban a kezdeményezés és a javaslattevés, valamint a már meglévő, kiformált politikai-ideológiai fogalmak terjesztése, ankétok, viták rendezése, kiadványok megjelentetése, terjesztése.

Ortutay Gyula a Honismereti Bizottság elnöke arra biztat, hogy a munkabizottság ne féljen teoretikus kérdések megvitatásától. Komoly szembenézésre van szükség egyes problémáknál, mert a legelémibb

fokoknál is óriási bajok vannak. Példaként utal a magyar és a román nemzetfogalmak eltérő voltára. A nemzettel kapcsolatos gondolatok sok évszázados történeti múltra tekintenek vissza és mélyen gyökereznek a közvéleményben. Ki kell dolgozni a problémák rendszerét a sikeres munka érdekében. – Továbbá hangsúlyozza, hogy jobban kell közeledni a lojális emigrációhoz. Pl. neves magyar származású külföldön élő tudósokat kell meghívni nyári egyetemekre. A lengyelek ezen a téren sokkal bátrabbak és ötletesebbek.

Farkas Sándor aggodalmát fejezi ki a szomszédos országokkal kapcsolatos kérdések esetleges ankétokon való megvitatásával kapcsolatban. Ez igen fogós probléma, s nem biztos, hogy sikerrel napirendre tudjuk hozni.

Györffy Sándor figyelmeztet arra, hogy az utóbbi esztendőben a szocialista országok többségében fontos kérdésként előtérbe került a nemzet-nemzetiség problémacsoport. Utal a Szovjetunióban folyó idevágó vitákra, a jugoszláviai Rehák László könyvére, a szlovákok sikerrel véghez vitt föderációs törekvésére, s a magyar Tanácsköztársaság nemzetiségi politikájának mindeztáig nem sokat emlegetett pozitív nemzetiségi politikájára. Megállapítja, hogy nagyon értékes és tanulmányos anyag áll rendelkezésünkre ahhoz, hogy ebben a nagyon fontos kérdésben: mit értünk szocialista nemzeten és szocialista nemzetiségen, hasznos elméleti munka indulhasson. Továbbá szól a honismeret és a helytörténet kapcsolatáról, melyet igen lényegesnek tart. Közös értekezletet javasol ebben a kérdésben a szomszédos országok magyar értelmiségével. Támogatja Ortutay Gyula javaslatát, melyben külföldön élő magyarok meghívását szorgalmazta. Miért ne lehetne pl. Nagy Istvánt vagy Balogh Edgárt, mint régi kommunistákat a szocialista Magyarországnak meghívni.

Tóth Lajos vezérőrnagy hiányolja az előtte szólók beszédéből és a munkaprogramból a pontos, világos cél megjelölését. Pl. a hazafiság erősítése, a párt programját figyelembe véve. Hangsúlyozza, hogy a Népfrontnak megvannak a maga keretei és feladatai, ezek nem azt jelentik, hogy más párt vagy állami szervek munkáját végezze, illetőleg azoktól vegyen át feladatokat. A Népfront foglaljon állást és nyilvánítsa véleményét, de pl. ne rendezzen pedagógus értekezleteket, ezt csak kezdeményezheti. Szerinte nincsen elég információ, ami a bizottság munkáját segítené. Fontosnak tartja más társadalmi szervezetekkel való minél szorosabb koordinációt, támogatja a tömegkommunikációs eszközök fokozott igénybe vételét a célok érdekében. Viszont túlzottnak tartja a munkaprogram 3. pontját és szeretné, ha elhagynánk.

Arató Endre a szomszéd népekkel való kapcsolatainkról szól. 1968-tól új politikát folytatunk a szomszédos országok magyarságával kapcsolatban. Sem a rosszemlékű irredentizmus, sem a „tabu” politikája, mint két véglet, nem vált be. Meg kell találni a helyes kapcsolatok útját. Utal arra, hogy az MSZMP Társadalomtudományi Intézetében foglalkoznak hasonló kérdésekkel, fel kellene venni velük a kapcsolatot. A nemzet-nemzetiség problémája valóban forró pont a szomszédos országokban. Utal a Slovenska Matica magyarországi kezdeményezésére, a román problémákra és más néhány tanulmányra, cikkekre, melyek idevágóak. Szerinte a nemzet és a nemzetiség azonos kategóriák. Ez is fontos vitapont lehet. Szükségesnek tartja a programtervezet kiegészítését a magyarországi nemzetiségek ügyével is. Töltési Imre azonnal tudatja, hogy ez a kérdés más munkabizottság feladatkörébe tartozik, nem felejtkeztek meg róla.

Kósa László igen fontosnak tartja a szomszédos népekkel való kapcsolatokkal foglalkozást. Annak ellenére, hogy a barátság kormányprogram, a társadalom igen sok előítéletet hordoz (a szomszédos országoké is), a magyar értelmiségnek pedig csak egy igen vékony rétege nézett szembe ezzel a kérdéssel. Óvatosságra int olyan fontos és nagyon bonyolult kérdések dolgában, mint amilyen az Arató Endre által említett nemzet-nemzetiség, melyek szerinte nem azonos kategóriák.

Czidor János a Magyarok Világszövetsége részéről fő vonalakban ismerteti a szervezet munkáját. Igen szép, számadatokkal alátámasztott beszámolót ad a kapitalista országok magyarjainak az anyaországhoz fűződő kapcsolatairól. Szerinte hozzájuk is el kell jutnia a Hazafias Népfrontnak. Mindezek értelmében fontosnak tartja, Tóth Lajos ellenében a 3. programpontot.

Sándor Györgyné, mint gyakorló pedagógus tapasztalataiból hoz fel példákat. A fiatalok milyenek látják a hazát és a nagyvilágot stb. A célok szerinte a következők: kapcsolódni kell a különféle intézmények munkájához. Fel kell mérni a valóságot, ki hogyan gondolkozik, hol vannak hibák. A gyakorlat és tapasztalat nagy erejére figyelmeztet.

Tóth Lajos kénytelen vitatni továbbra is a 3. programpontot. Nem tudja pozícióból támogatni, mert ha ilyen, szerinte lényegtelenebb dolgokkal foglalkozunk, akkor ő kétszer ennyit tudna hozni a maga

területeiről. Szerinte ez magára vállalás más szervezet munkájából. Nincs ellene elvileg kifogása, de egy évre soknak tartja.

Töltési Imre hangsúlyozza, hogy induló bizottság vagyunk, egyelőre nem tudjuk pontosan, hogy mit is tudunk végezni. Megvédi Tóth ellenébe a 3. pontot, erre éppúgy igény van, mint a másik kettőre és az elnökség is jóváhagyta. Mindenesetre ő is úgy véli, hogy erőnkön felül ne vállaljunk.

Farkas Sándor arról szól, hogy ne várjunk mindjárt a kezdetekkor összefoglalást a bizottságtól. A Népront az új albizottsággal új területre lépett. Idáig a válaszítások megszervezésével és vidéki szociálpolitikai kérdésekkel foglalkozott elsősorban, most már egyre inkább tolmácsa és tanácsadója akarunk lenni olyan rétegeknek, amelyekhez a Párt nem jut el. Most keressük a módszereket. Még nem tudjuk sokat vagy keveset markolunk-e, tőlünk függ. Általános kérdésekről szólvaán megerősíti a felszólalókat, hogy valóban az egész nemzeti kérdés mozgásban van, olyan kérdések, melyekről 10-15 évig úgy gondoltuk, megoldódtak, megoldatlanok (pl. nemzetiségi kérdés). A programpontok közül az elsőt tartja legfontosabbnak, bár nem ért egyet Tóth elvtárs ellenvetésével, mégis úgy véli terjesszük fel a programpontokat ismét az elnökség elé az ő korrekciójával együtt. Továbbá szolt arról, hogy milyen anyagokat készítsünk és készíttessünk. Egy téma, az internacionalizmus egyelőre a rövidebbet húzza, szerinte itt sántít legjobban a propagandánk. Teendők közé tartozik a felmérés: mit kívánnak a néprfront bizottságok, a belső apparátus. Részletes tájékoztatást kér a Világszövetségtől. Tudni kellene, hogy mit kér, és kíván a KISZ és mit tesz ezekben a kérdésekben. Arató elvtársat fölkeri, hogy a szomszédos szocialista országokkal kapcsolatos kérdésekről készítsen információs anyagot. Tudunk kell konkrétan, hogy egyes területeken milyen elvégzendő feladatok vannak. Utal itt a jugoszláviai magyarok furcsa helyzetére. Györffy elvtárs hasznosan tájékoztathatna arról, hogy milyen lehetőségeket lát a parasztsággal kapcsolatban, hasonlóan Tóth elvtárs is a hovávelmi nevelés ügyében. – Fontosnak tartja a pedagógus konferenciákat, ezeket a pedagógusok a Néprfront legjobb aktívái lehetnek. Az anyag előkészítésre javasolja egy külön kiszibizottság létrehozását, melyben Sándorné, Szabolcs Ottó, Révész Gábor és ő vennének részt. Az információs anyagoknak hamarosan meg kell születniük.

A továbbiakban Arató elvtárs vállalta a felkérést, de csak a lépések megjelölésének erejéig. Ide kapcsolódva Kósa László fölajánlotta, hogy belső használatra hajlandó referátumot készíteni a szomszédos országok magyarságáról.

TÁJÉKOZTATÓ

A Hazafias Néprfront Országos Titkársága 1969. október 7-i ülésén megtárgyalta a Honismereti Bizottság munkatervében szereplő s az Elméleti Munkabizottság vitája után Kósa László bizottsági tagunk által elkészített tanulmányt, amely – mint ismeretes – A szomszédos szocialista országokhoz fűződő kapcsolataink. Viszonyunk az ott élő magyarsághoz című téma második felét öleli fel. Hogy a téma egészét láthatassuk, a titkársági előterjesztéshez csatoltuk a téma első felének feldolgozására vonatkozó vázlattervezetet is.

Az Országos Titkárság elismerését fejezte ki mind a szerzőnek, mind a bizottságnak az előkészítésért és az előterjesztés kidolgozásáért. Megállapította, hogy a tanulmány önmagában is alkalmas a további vitákra és következtetések levonására.

A Titkárság javasolta, hogy az előterjesztett dolgozatot, továbbá a szerzőnek a magyarországi nemzetiségek kérdéséről a Valóság 1969. évi 4. számában megjelent cikkét, valamint az előterjesztett vázlatot kezeljük egységes anyagként. Ez az anyag kerüljön szélesebb vitafórum elé. A tanácskozáson vegyenek részt a Hazafias Néprfront IV. Kongresszusa alkalmából „Társadalmi struktúra, szocialista hazafiság” c. téma kidolgozására megalapított társadalmi bizottság egyes meghívott tagjai; a párt-, és állami szervek, tudományos intézmények szakértői, valamint társadalmi személyiségek.

A tanácskozás és bizottsági tárgyalások eredményeként megfelelő következtetésekre kell jutni:

- mit kezdeményezzen a Hazafias Néprfront Országos Titkársága párt- és állami fórumok előtt;
- mit tehet a mozgalom a maga keretein belül honismereti tájékoztató propaganda formájában a kérdésért;
- milyen kiadványok kiadását kezdeményezze.

Ami az intézetre vonatkozó javaslatot illeti, a Titkárság lehetőséget lát a kezdeményezésre; ki kell alakítani, hogy milyen formában és módon kerüljön ez az indítvány a megfelelő fórumok elé. Az indítvány rugalmas és lépcsőzetes megoldást keressen. Az intézet, vagy csoport semmiképpen se legyen állami jellegű, hanem társadalmi intézmény, vagy mozgalom égisze alatt dolgozzék.

A Titkárság által javasolt tanácskozást ez év folyamán tervezzük megrendezni. A vitaindító bevezetőt Kósa László bizottsági tagunk mondja el a titkársági ülésen elhangzottak figyelembe vételével.

Budapest, 1969. okt. 31.

Töltési ImreFarkas Sándor s.k.

*Honismereti Bizottság titkárnaaz Elméleti Munkabizottság
elnöke*

Az előző iratok ismertetése után – mielőtt a továbbiakra rátérnék – tartozom bizonyos kiegészítésekkel:

Kósa László a résztanulmányát 1969. április-május hónapokban készítette el, majd az észrevételek figyelembevételével átdolgozta, és végleges formába öntötte. A Hazafias Népfront 1969. október 7-i ülésén hozott határozatának engedelmességgel, 1969. december 1-én vitafórumot rendeztünk, amelyre az Országos Titkárság által javasolt körből hívtunk meg érintetteket, illetve szakértőket. A meghívóhoz a november 17-én kelt „Ajánlással” és kiegészítő „Vázlattal” együtt a Kósa-tanulmányt is csatoltuk, hogy a tanácskozásra érdemben felkészülhessenek. A „Kapcsolataink a szomszédos szocialista országokban élő magyarokkal” című tanulmány hozzávetőleg 50 gépelt oldalon ismerteti a helyzetet, elemzi az állapotokat, és kb. 30 lapon javaslatokat közöl. A vitát a népfront országos titkársága nyitotta meg, és Farkas Sándor, valamint Kósa László bevezetője után a következők szólaltak fel (egyesek többször is): Ortutay Gyula, Deme László, Kővágó László, Mód Aladár, Sándor László, Tomka Miklós, Ruffy Péter, Pomogács Béla, Czine Mihály, Kiss Ferenc, E. Fehér Pál, Kósa Ferenc, Csoóri Sándor, Arató Endre, Faragó Tamás. Terjedelménél fogva sem a tanulmány, sem a mintegy 120 oldalas jegyzőkönyv nem közölhető, de az „Ajánlást”, és a csatolt „Vázlatot” – mivel rendelkezésre állnak – közreadom:

Ajánlás

„A szomszédos szocialista országokhoz fűződő kapcsolataink: Viszonyunk az ott élő magyarsághoz” című téma vitájához.

Kelet-Európa népei igen áldatlan örökséget kaptak a múltból, a kölcsönös előítéletek és sérelmek súlyos terhét. Hazánkban és a környező baráti országokban már több mint két évtizede hatalomra kerültek azok az erők, amelyek szembeszegültek a nemzeti gyűlölködéssel. A szocializmus egyidejű építése lehetőséget adott arra, hogy a szomszédokkal való ellenségeskedést végleg a barátság és a szövetség váltsa fel.

A szocialista országok egységét erősítő nagy nemzetközi szerződések az általános politikai és gazdasági együttműködést biztosítják. Ezeket túl – a különféle kétoldalú egyezményektől a kisebb-nagyobb intézmények kapcsolatáig – igen sok ágon van közeledés. Korántsem lehet azonban ezt a nagyon bonyolult problémakört megoldottnak tekinteni. Ma is vannak szomszédainkkal való kapcsolatainknak érzékeny pontjai. Ezekkel – a nacionalizmus elleni harc részeként – újra és újra kell foglalkoznunk, ha nem akarjuk, hogy a helytelen nézetek eluralkodjanak, illetve ha a meglévő téves nézetek társadalmi méretű visszaszortítását kívánjuk elérni.

E gondolatok jegyében vette munkaprogramjába a Honismereti Bizottság elméleti munkabizottsága a címben jelzett témát. A téma szervesen illeszkedik a bizottság munkájának egészébe, amely külön pontokban felöleli még a „Hazaszeretet, szocialista hazafiság, nemzetköziség” és „A tőkés országokban élő magyarokkal (emigránsokkal) való kapcsolatunk kérdéseit” című témaköröket is.

Mindhárom témában párhuzamos munka folyik. A szomszédos szocialista országokban élő magyarokkal foglalkozó résztanulmány ez év tavaszán készült el. Az Elméleti Munkabizottság júliusban megtárgyalta, és észrevételeit, megjegyzéseit közölte a szerzővel. A szerző által átdolgozott résztanulmány előterjesztés formájában a Hazafias Népfront Országos Titkársága elé került megvitatás céljából.

„Az Országos Titkárság elismerését fejezte ki mind a szerzőnek, mind a bizottságnak az előkészítésért és az előterjesztés kidolgozásáért. Megállapította, hogy a tanulmány önmagában is alkalmas a további vitákra és következtetések levonására.” A Titkárság javasolta továbbá, hogy a bizottság foglalkozzék a magyarországi nemzetiségek ügyével is, minthogy azoknak problémái szervesen kapcsolódnak a határon túli magyarok problémáihoz: ügyük szintén a magyarság és a szomszéd népek kapcsolatának körébe tartozik. A téma egészének kidolgozására tervet készítettünk, amelyet mellékelünk.

A megküldött két tanulmányban feldolgozott témák – mind a magyarországi nemzetiségek, mind a szomszédos szocialista országokban élő magyarok ügye – kevésbé ismertek. Egyes rész kérdésekben vannak és a jövőben is lehetnek nézetkülönbségek, azonban nyilvánvaló, hogy ezekkel a problémákkal foglalkozni kell, számba kell venni őket a szocialista országok szövetségének, együttélésének jegyében, a lenini nemzetiségi elvek alapján. Nem alakíthatunk ki pozitív, hatékony nemzetiségi politikát határainkon belül, ha nem ismerjük a kérdés lényegét és ugyanezen okokból nem lehet tudományos álláspontunk a határon túl élő magyarok dolgában sem, sőt a világ bármely táján meglévő nemzetiségi probléma megítélésében sem.

A Hazafias Népfront Országos Titkársága határozata értelmében:

A tanácskozási és bizottsági tárgyalások eredményeként megfelelő következtetésekre kell jutni:

– mit kezdeményezzen a Hazafias Népfront Országos Titkársága párt- és állami fórumok előtt;

– mit tehet a mozgalom e kérdésekért a maga keretein belül honismereti tájékoztató propaganda formájában;

– milyen kiadványok kiadását kezdeményezze.

Kérjük, hogy hozzászólásaival, javaslataival vegyen részt bizottságunk munkájában, járuljon hozzá, hogy a jelzett témakörben előrehaladás történjék.

Budapest, 1969. november 17.

Kósa László s.k.
a tanulmány szerkesztője
elnöke

Farkas Sándor
az Elméleti Munkabizottság

s.k.Töltési Imre s.k.
a Honismereti Bizottság
titkára

Vázlat

„A szomszédos szocialista országokhoz fűződő kapcsolataink” résztema feldolgozásához.

A szomszédos népekkel való kapcsolataink igen nagy múltra tekintenek vissza. E kapcsolatok azonban többnyire nem ismertek, illetőleg különféle téves nézetek terhét hordozzák. A közvélemény általában a rosszemlékű történelmi eseményeket, a kapcsolatoknak elsősorban az árnyoldalait tartja számon, pedig vannak e téren igen jó hagyományok is, amelyeket minél többször kellene példaként felmutatni. A téma feldolgozását az alábbiak szerint tervezzük:

I. Gazdasági kapcsolatok (gazdaságpolitika)

Szükséges Jugoszlávia, Csehszlovákia, Románia és Magyarország – együtt a Közép-Dunamedence – gazdasági struktúrájának összehasonlító vizsgálata 1/ a mezőgazdaság, 2/ az ipar és 3/ a kereskedelem területén. E három területet a két világháború közötti helyzetből kiindulva, fejlődésében is vizsgálni kell.

Meg kell találni a hasonlóságokat, eltéréseket, a kapcsolódásokat egymás között és a külvilággal, a fejlődés dinamikája és irányai szerint és meg kell határozni a jelenlegi gazdasági kapcsolatok fő tendenciáit, távolait. Az egymással való összehasonlítás révén tisztázható a magunk helye és helyzete a közép-dunamedencei országok között.

II. Kulturális kapcsolatok

Kulturális kapcsolatainkat a múltban és jelenben, országonként és népenként külön-külön szükséges számba venni és értékelni egy-egy rész tanulmány formájában: 1/ Csehszlovákia: a/ szlovákok, b/ csehek. 2/ Szovjetunió népei közül közvetlen szomszédaink: az ukránok. 3/ Románia: románok. 4/ Jugoszlávia: a/ szerbek, b/ horvátok.

Mindegyik népre vonatkozóan három nagy terület látszik leginkább megfoghatónak: 1/ Az irodalom (itt vannak legszebb hagyományaink és legnagyobb számmal). 2/ A művészetek és a tudományos élet. 3/ „Hídezerési kísérletek” a szomszédos népek között. A „hidak”.

Mindezeknek a kapcsolatoknak a fejlődését három történelmi periódusban kézenfekvő vizsgálni: a/ a nemzetté válás előtt, b/ a polgári nemzetté válástól a szocialista forradalomig, c/ a jelenben.

III. Politikai kapcsolatok

A problémakör legsajátosabb területe. Míg a kulturális kapcsolatok (amennyiben voltak) nagy többségükben pozitívan értékelhetők – hiszen a barátkozás, ismerkedés jelei, az egymás iránti érdeklődés megnyilvánulásai –, addig a politikai kapcsolatok kedvező és a kedvezőtlen oldalai élesen elkülönülnek. Ezek értékelése, számba vétele feltétlenül szükséges, mert sok tanulságot szolgáltatnak. Alkalmat nyújtanak történelmünk dicstelen fényével való szembenézésre, de az elfelejtett jó hagyományok felkutatására is. A kapcsolatok értékelésében természetesen ki kell emelnünk a pozitív hagyományokat, még akkor is, ha azok gyakran peremjelenségek voltak. Ez nem zavarhatja az árnyoldalak reális elemzését.

A politikai kapcsolatokat számbavevő résztanulmányokat – két nagy történelmi szakaszt véve alapul – tervezzük elkészíteni, mint a kapcsolatoknak minőségileg két teljesen eltérő szakaszát: 1/ Kapcsolataink a múltban. 2/ Kapcsolataink a jelenben, a szocializmus építésének idején.

Ezeket túlmenően, a tanulmányokban helyet kívánunk adni a mindenirányú kapcsolatok fejlesztését szolgáló elgondolásoknak is.

Budapest, 1969. november 17.

Kósa László s.k.

Töltési Imre s.k.

Farkas Sándor s.k.

A Hazafias Népfrent Országos Titkársága az 1970. dec. 1-i tanácskozás után mind a tanulmányt, mind az elhangzott észrevételeket és javaslatokat eljuttatta az illetékes párt- és kormányzervekhez. Ennek alapján indult meg – most már hivatalos szinteken – az alaposabb munka és születtek döntések. Ezekről a Honismereti Bizottságot nem tájékoztatták. Persze, az Elméleti Munkabizottság kapott még az Országos Titkárságtól feladatokat. Ezek ismertetésére azonban most nem vállalkozom. Csupán az Elméleti Munkabizottság programjában harmadik pontként szereplő téma („A tőkés országokban élő magyarokkal (emigránsokkal) való kapcsolatunk kérdései”) dolgaival szeretnék még – mint ígértem – foglalkozni.

Az előzményekből már kitűnt, hogy a 3. pont feldolgozásától többen félnek, és óvtak is, hogy ehhez a kérdéshez hozzányúljunk, – tekintve „pártunk és kormányunk” közismert álláspontjára. E feladat megoldását magamra kellett vállalnom. Többször tárgyaltam a Magyarok Világszövetsége akkori hivatásos vezetőivel, s bár szívélyes kapcsolatot alakult ki közöttünk, a határozottabb cselekvéstől elzárkóztak. Hadd idézzem egy mondasukat: „Te könnyen beszélsz, de mi egy külügyminisztériumi székedtől függünk.” Kapcsolatot teremtettem az MTA Történettudományi Intézetével is, ahol Puskás Júlia személyében kiváló kutató történész foglalkozott az emigráció kérdésével. Ránki Györggyel is beszéltem e témáról. Puskás Júlia, akire ma is nagy tisztelettel emlékezem, hosszú hónapokon át elzárkózott a téma feldolgozásától, mondván „Ő már egyszer megégette a száját”, csak 1914-ig hajlandó a kérdéskört tárgyalni. Cselhez voltam kénytelen folyamodni.

Az Eötvös Kollégium igazgatójával, Tóth Gáborral és a kollégistákkal – akikkel igen jó kapcsolatban voltam – meghívtam Puskás Júliát egy emigrációval foglalkozó esti előadás megtartására. Szigorú kikötés volt, hogy csak az 1914-ig tartó időszakot fogja érinteni, ezt a meghívóban is fel kellett tüntetni. Megbeszéltem a fiatalokkal, hogy az előadás után fokozatosan és óvatosan az 1914 utáni időszakra is feltesznek kérdéseket. Így is történt. Az ifjak hozzászóltak, tüzetesen érdeklődtek, hiszen a téma valóban érdekelte őket. Történészünk ez az izgalmas beszélgetés fellelkesítette, és meggyőzte, hogy érdemes a kérdéskörnek nekifogni. Valamivel éjfél előtt az igazgatói szobában elhangzott a „boldogító igen”: Jó, vállalom!

Kilencven oldalas tanulmány született. Címe: *Akik elmentek.* (A magyar kivándorlás és emigráció néhány kérdése.) Én csak a javaslati rész elkészítésében vettem részt. Ez utóbbinak a végéről közlök néhány oldalt és a tartalomjegyzéket, amelyből a tanulmány alapossága, részletessége megítélhető:

(...) *Nem nacionalizmus tehát egy nép részéről sem, ha számol „eltékozolt”, vagy „tékozló” fiainak ezekkel a kötődéseivel, és ezekre építeni igyekszik, – adott esetben olyan formában, hogy ezeket ápolva és felhasználva hatni kíván rájuk, ha az anyaország felméri, hogy népességének a világba szétszóródott*

egyedei milyen lehetőségeket jelenthetnek számára. Ilyen irányban mindig és minden ország igyekezett a maga emigrációját megközelíteni.

A nyugati országokban levő magyarok – mindazokkal a problémákkal is, amit jeleztünk – számos területen hozhatnak értéket hazánknak. Nem szólva most bővebben a gazdasági, a turista hozamról – sajnos, sokszor csak ezt látjuk bennük –, hanem utalni szeretnék a kulturális szálak fűzésének, a népek egymás jobb megismerésének, a kultúrák közvetítésének, a politikai hatásoknak a lehetőségére, amelyhez a legközvetlenebb és legtermészetesebb utat a külföldi magyarok képviselhetik. Ezzel a lehetőséggel a szomszédos országok (Lengyelország, Csehszlovákia, de még Jugoszlávia is) jobban él, mint mi.

Tagadhatatlan, hogy az utóbbi években hazai társadalmi intézményeink sokat tettek már ebben az irányban, különösen a Magyarok Világszövetsége. Nem is tartom magam illetékesnek, hogy hazai társadalmi intézményeink kapcsolatépítő tevékenységét részletezzem, errőlők illetékesek beszélni. Úgy hisszük azonban, hogy munkásságukat akadályozza a külföldi magyarság jelentőségének még nem kellő méltánylása.

Referátumomban részletesebben igyekeztem elemezni a második generáció helyzetét, sajátosságait. A második generáció megközelítését – ha hosszabb távon akarunk számolni azokkal a lehetőségekkel, amelyeket a kivándorlás és emigráció nyújthat – a legfontosabb és legsürgősebb feladatnak tartom. Nem azért, hogy megtartsuk őket magyaroknak – ez illúzió – hanem a velük való kapcsolat a népek közti barátságoknak, de még a politikai ráhatásnak is nagy lehetőségeit hordozza magában. Megközelítésüket sürgeti az első generáció előregedése is.

Valahányszor a külföldi magyarság problémáit a múltban hazánkban vitatták, a „megváltó javaslatoknak” olyan özöne született, amelyeknek a megvalósítása évszázadra elegendő tevékenységet jelenthetett volna, s többségük a realitásokat teljesen figyelmen kívül hagyta. Ha fellapozzuk például a magyarok világkongresszusának jegyzőkönyveit (1929 és 1937), akkor elámulunk miminden feladat, célkitűzés fogalmazódott a kongresszusokon meg. És mégis az 1940-es években külföldi magyarságunk egyik ismerője a következőket írhatta: „A külföldi magyarság problematikáját nálunk sajnos még mindig nem ismerték fel eléggé. A nemzet szempontjából pedig hallatlan fontossága van minden egyes magyarnak, aki valaha is átlépte az ország határát, kint telepedett, vagy tapasztalatokkal gazdagabban visszatért hazájába. A külföldi magyarság figyelésével és számontartásával foglalkozó magyar egyesület, a Magyarok Világszövetsége, minden más szervünknél jobban érzi a magyar társadalom nem-törődőmségét. Egyes osztályok önzése vagy az utolsó két évtized megnehezedett időjárása az oka, de képtelenek vagyunk felismerni a külföldre származott magyarság létkérdéseit(...)

Jóllehet minden egyes észak-amerikai nemzeti csoport már régesrég feldolgozta a maga történetét, nálunk még a kezdetig sem jutott el a munka. A cseh, a szlovák, a lengyel, de legfőképpen a német irodalom és tudomány hosszú évtizedek óta foglalkozik Amerikába szakadt nemzetrészek helyzet-leírásával és sorsismertetésével. Szegény-gyalázat, hogy Pivány Jenő, Paizs Ödön és Vasváry Ödön úttörő munkái nem találták meg hivatott folytatójukat. Egészen érthetetlen, hogy miért nem képezték ki magyar történelmet az angol-szász világ történelmének és a magyarság benne való részvételének kidolgozására.

Az ezeréves magyar történelem folyamán nem esett meg, hogy ilyen hatalmas tömegű magyar hagyta volna el hazáját, mint amilyen Amerikába vándorolt ki. Csaknem egy millió magyar él hosszú évtizedek óta Észak–Amerika földjén, az Egyesült Államok szabadságáért vérért ontotta, tehetségével anyagi és szellemi birtokállományát növelte, s az óhaza még arra sem érdemesítette őket, hogy sorsuk, történiájuk, helyzetük iránt érdeklődött volna.”

Harminc év alatt a helyzet alig változott ezen a téren. A legfontosabb továbblépésnek tehát azt tartanánk, hogy végre alakítsuk ki azt a keretet, szervezeti formát, amely lehetőséget nyújt a kivándorlás, emigráció, a külföldi magyarság életének, tevékenységének szakszerű vizsgálatára. Ilyen igény hozta létre „A kivándorlás és emigráció történetének kutatását irányító Koordinációs Bizottságot, amely az MTA Történettudományi Intézetére kirótt feladat megvalósításának érdekében működött volna, azonban egy szélesebb körű kutatómunkához sem az Intézet, sem a Bizottság nem kapta meg a szükséges anyagi, személyi és hatásköri lehetőséget. A szomszédos országok: Csehszlovákia, Lengyelország, sőt Jugoszlávia is a megoldást abban az irányban keresték, hogy kutatócsoportokat vagy önálló tudományos intézetet állítottak fel külföldi népességük múltjának, jelenének tényszerű és alapos feltárása céljából. Érdemes odafigyelni, hogy külföldi népességük helyzetének, múltjának a kutatását nem korlátozták csak a nyugati országokra, hanem valamennyi országban, tehát a szomszédos országokban élőkre is kiterjesztették.

Mindkét országban – Lengyelországban, Csehszlovákiában is – szakfolyóirat jelent meg, amely csak a külföldi népességük életét, helyzetét, problémáit ismerteti. A különböző szakterületeken (történelem, irodalom, néprajz, nyelvészet stb.) folyó kutatások eredményeit közli, hazai és külföldi szerzőktől egyaránt. Egy ilyen folyóirat nagy ösztönzője lenne a külföldi magyarsággal foglalkozó hazai és külföldi kutatásoknak, amellel, hogy a kulturális érintkezést, a hírdépítést is jól szolgálhatnák.

Meggondolandó mindezeknek a Magyarok Világszövetségéhez való kapcsolása, a Világszövetség jelenlegi szervezetének a módosítása. Amikor 1929-ben a Magyarok Világszövetsége megalakult, vezetőtestületében a külföldi magyarság is képviselve volt. Ma már célszerű lenne – és a lehetőség is meg van rá – a Magyarok Világszövetségének testületébe és munkájába külföldön élő magyarokat újra bevonni és keretében közös társulásokat, bizottságokat alakítani, mert mégis csak a külföldi magyarsággal közösen lehet a közös tennivalókat meghatározni.

Említettük több vonatkozásban a második generáció és általában a magyar származásúak jelentőségét. Megközelítésüknek jó eszköz lenne már az is, ha a Magyar Hírek – legalábbis esetenként kétnyelvű lapként jelennek meg, vagy idegen nyelvű oldalakkal bővílné. A Magyar Hírek tagadhatatlanul népszerű a külföldi magyarok körében. Hatékonyságát megsokszorozná, ha a második generáció is tájékozódhatna valamelyest belőle.

A Sárospataki Kollégium a maga történeti tradícióival a legmegfelelőbb nyári táborozási hely lehetne a külföldi magyar fiatalok számára. Az ilyen irányú befektetések anyagiakban, de erkölcsiekben is meghoznák az eredményt.

A javaslatokat lehetne tovább sorolni. A realitásokkal számolva azonban úgy véljük: ha csak ennyit tudnánk előbbre jutni, nem lenne kevés, és lényeges előrehaladást eredményezhetne a külföldi magyarsággal kapcsolatos feladataink megvalósítása útján."

Puskás Júlia értékes tanulmányát bizottságunk a Hazafias Népfront Országos Titkárságának rendelkezésére bocsátotta. A testület a tanulmányt jóváhagyta, és a Magyarok Világszövetsége Titkárságával együttes ülésen megtárgyalta. Ezt követően javasoltuk, hogy a Magyarok Világszövetsége az Anyanyelvi Bizottságon túl, hozzon létre az elnöksége mellett kulturális, valamint elméleti bizottságot.

Töltési Imre

Hírek

Emlékmű készül Csávolyn

A múlt évben tartott falugyűlésünkön hangzott el az igény, hogy miért nem tudunk szervezeten, házainkat fellobogóztatva felszabadultan ünnepelni, emlékezni nemzeti ünnepeinken. Miért nem mutatjuk magunkat egy-egy ilyen ünnepségen? Fáradtak, közömbösek vagyunk? Lehetünk? Csak a diákok emlékeznek, felnőttek nélkül?

Annak idején nekünk nem volt nulladik óránk, igaz 15 kg-os táskánk sem, de tudtuk, hogy miért ünnep a március 15, fel tudtuk sorolni az aradi vértanúk nevét!

A „Csávolyi Honismereti Baráti Kör” közgyűlése elevenítette fel rég dőlt vágyát, mely szerint szponzorok segítségével közadakozásból szeretné megépíttetni az ARADI VÉRTANÚK EMLÉKMŰVÉT – melyből hazánkban kevés épült eddig –, és ezzel összhangban egy kis kiadványt kíván megjelentetni, melyben szponzorainkat is népszerűsíténénk. Az engedélyeztetés – közterület kijelölése – most van folyamatban a helyi önkormányzatnál. Kivitelezőt is találtunk a bajai Beton Építőipari Kft. kedvező árajánlatával. Már csak a pénz hiányzik! Bízom a csávolyiak és szimpatizánsainak faluszeretetében, lokálpatriotizmusában és adományozási készségében – amit ezúton is kérünk, köszönünk.

A kecskeméti építészmérnök a tervrajzot, a bajai szobrászművész a plakettsorozatot díjtalanul készítette el. Így kaptuk hozzá a márványlapokat is. A felkérő leveleinkre a segítőkészség jelei mutatkoznak, a helyiek is kapnak rá lehetőséget majd. Ha elképzelésünk valóra válik, hamarosan avathatjuk is az emlékművet.

Dr. Mándics Mihály